

Maanteiltä omiin tupiin

Suomen romanien historia. Toim. Panu Pulma. SKS 2012. 494 s.

Suomen romanien historia on Panu Pulman toimittama teos, jossa tarkastellaan romaniväestön historiallisia vaiheita, yhteiskunnallista asemaa ja aseman muuttamista. Teos pohjaa opetusministeriön rahoittamaan tutkimus- ja kirjaprojektiin. Vuonna 2009 projektin yhteyteen perustettiin historiatoimikunta ja sen jäsenistä koostuva erillinen tieteellinen ohjausryhmä tukemaan tutkimuksen toteuttamista. Molemmissa ryhmissä oli edustajia Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta ja Romaniasiain neuvottelukunnasta.

Koko tutkimusprojektin keskeisiä teemoja olivat yhteistyötavoitteet ja etenkin vuorovaikutus. Teoksen tekstit ovat romani aiheita tutkivien ja romanien itsensä kirjoittamia, ja ne toimivat kiinnostavasti dialogissa. Tarkasteluissa yhdistellään hedelmällisellä tavalla historiallisia lähteitä sekä perinnejä muistitietoa. Vuorovaikutus ulottuu menneisyyden ja yhteiskunnan avaintapahtumiin, sillä myös romanien historiaan kuuluvat kiinteästi muun muassa nälkävuodet, sodat ja evakkotai-paleen kokemukset, jälleenrakennuskausi, siirtolaisuus ja EU-Suo-

mi. Näkyvimmin vuorovaikutus ilmenee romanien ja valtaväestön suhteissa ja etenkin romaniuden määrittelyissä. Valtaväestö ja romanit itse ovat määritelleet erilaisia erottavia ja yhdistäviä tekijöitä jo 1500-luvulta lähtien. Romani-ryhmän identiteetti näyttäisikin kytkeytyvän voimakkaimmin valtaväestöstä poikkeavaan erilliseen elämäntapaan.

Teos jakaantuu kolmeen osaan, joista ensimmäisessä, *Ulkoa marginaaliin*, romanien historiaa kirjoitetaan 1500-luvulta toiseen maailmansotaan. Tuula Rekolan kattavan esityksen pohjalta voi todeta, miten valtaväestölle vieras kiertelävä elämäntapa loi romaneille mittavan syntilistan jo 1500–1600-luvulla. Romaneihin kohdistui painokkaasti muun muassa vuoden 1637 asetus, niin sanottu tappolaki, joka pyrki karkottamaan romanit maasta hirttotuomion uhalla. Myös modernistuvan Suomen kaudella 1800-luvulla mustalaiskysymystä käsiteltiin virallisella taholla. Miika Tervonen purkaa tätä kysymystä romanivähemmistön sosiaalisesta, uskonnollisesta ja poliittisesta asemasta käsin. Kiertelävään elämään liitettiin nyt toden teolla attribuutit laiskuus, kerjäläisyys ja rikollisuus. Arjessa tilanne saattoi kuitenkin olla erilainen: Rekolan mukaan 1600-luvun oikeudenkäyntimateriaaleissa romanit eivät nouse merkittävänä ryhmänä esiin, ja Tervonen kirjoittaa romanien ja valtaväestön läheisestä rinnakkainelosta, joka perustui varsinkin maaseu-

dulla jatkuvaan kanssakäymiseen erilaisten palveluksien, kaupankäynnin ja työtehtävien muodossa. Vuorovaikutus oli omiaan synnyttämään myös kulttuurien välisiä rajanylityksiä ja pitkäaikaisia, henkilökohtaisia suhteita.

Panu Pulma avaa kokemuksia sota-ajoista, jotka koettelivat kaltoin varsinkin evakkoromaneita. Paluu takaisin Karjalaan jatkosodan aikana evättiin ja pakkotyöllistämisajatuksia viljeltiin. Kanta-Suomessa romanit joutuivat tyhjän päälle, sillä verkostot valtaväestön tuttuihin kyliin ja taloihin oli menetetty. Syntyikin eräänlaisia ghettota, suurten kaupunkien liepeille nousseita telttakyliä, joissa romanien olot olivat kehnot. Väinö Lindberg luotaa romanien uskonnollista heräämistä, joka tapahtui rinnan yhteiskunnallisen valveutumisen sekä koulutuksen ja kasvatuksen merkityksen tiedostamisen kanssa.

Kohti täyttä kansalaisuutta -osassa 1940-luvulta 2000-luvulle romanien historia on käännekohdassa. Perinteiset elinkeinot ja elämäntavat muuttuivat, ja myös suhde valtaväestöön nousi uudella tavalla esiin. Romanien asumiskysymyksiä ratkaistaessa valtaväestön harjoittama syrjintä vahvistui. Osaksi varmasti tämän takia romanit siirtyivät suurina siirtolaisaltona Ruotsiin, sillä kotimaassa vaihtoehtona saattoi olla vain kurjuutta, asumista telttakylissä ja syrjäytymistä. Toisaalta tarkasteltu ajanjakso oli voimakasta aktivoitumisen aikaa. Muun muassa Musta-

laisiasiain neuvottelukunta syntyi, ja konfliktien kautta perustettiin Mustalaisyhdistys työstämään romanipolitiikkaa hyvinvointivaltiossa. Sarita Friman-Korpela tarkastelee kiinnostavasti romanipolitiikan kansainvälisiä yhteyksiä ja ikkunoiden avautumista Eurooppaan. Juuri kansainväliset vaikutteet pakottivat suomalaisen yhteiskunnan pohtimaan tämän vähemmistöryhmän tulevaisuutta ja asemaa.

Historiateoksen kolmannessa osassa *Kielen ja kulttuurin muutos* Kimmo Granqvist tarkastelee romanikielen merkityksiä. Tämän ensi sijassa romaniryhmää palvelevan kielen tulevaisuuden määrittävät pitkälti romanit itse ja heidän motivaationsa kielen säilyttämiseen. Lainsäädännöllisiä parannuksia kielelle luotiin vuonna 1995, jolloin perustuslakiin kirjattiin vähemmistöjen oikeus kehittää ja ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan. Vuonna 2009 julistettiin romanikielen kielipoliittinen ohjelma. Romanikielen kaikuja luotaa myös Risto Blomster tarkastellessaan musiikin ja laulujen merkitystä romanien elämässä. ”Mustalaiseks’ olen syntynyt” -laulun jälkiä seurattaessa käy ilmi, miten tämä perinne on vahva osa romanikulttuuria.

Anna Maria Viljasen artikkelilla romanikulttuurin muuttuvista muodoista on mielenkiintoinen tulokulma. Vanhat kirjalliset kuvaukset ja piintyneet käsitykset romanikulttuurin piirteistä saavat rinnalleen haastatteluin tuotetut näkemykset ja muistitiedon. Pukukulttuuria ja elämää rytmittäviä sääntöjä sekä kulttuurin sisäistä hierarkiaa esitellään romanien omien näkemysten pohjalta. Marko Stenroosin artikkeli romanien monista kasvoista täydentää Viljasen näkemystä romaniuden rakentumisen aineksista. Pohdinnat siitä, mitä on romanius, mitä on olla romani ja kuka on ”aito romani” ovat koko historiateoksen kantavia teemoja.

Suomen romanien historia pohjaa sivuillaan hiljaisesti myös kysy-

myksiä, keille historia kuuluu tai kenen ehdoilla historiaa tutkitaan ja kirjoitetaan. Toimittaja Panu Pulma korostaa esipuheessa, miten yksi projektin tavoitteista on ollut romaniväestön historian ja kulttuurin tutkiminen sen omista lähtökohdista. Samalla hän toteaa, miten tutkimisen tulisi jatkossa olla romanien oma haaste ja tehtävä. Tässä teoksessa tutkimuskohteen oma ääni on saatu kuuluville paitsi tekstien myös kerätyn ja käytetyn aineiston tasolla. Muistitieto ja haastattelut laajentavat menneisyyden tulkintoja ja tuottavat uudenlaisia näkökulmia tutkimuksen kohteiksi.

Teoksen moniäänisyys nousee konkreettisella tavalla esiin esimerkiksi Mustalaislähetyksen toimintoja tarkastellessa. Yhtäältä romanit pohtivat kriittisesti Mustalaislähetyksen harjoittamaa assimiloitopolitiikkaa ja etenkin lastenkotitoimintaa. Toisaalta Mustalaislähetyksen toimijat ovat saaneet puheenvuoron. Etenkin Raija Halmetojan ja Panu Pulman sekä Miika Tervosen, Janette Grönforsin ja Henry Hedmanin käsittelemissä kysymyksissä havaitaan erilaisia tasoja ja tilanteita, joissa korostuvat ehkä jopa ratkaisevat erot aiempiin käsityksiin. Juuri tämänkaltaiset pohdinnat ja vuoropuhelut eri artikkelien välillä synnyttävät rosoisuutta ja jossain määrin epätasaisuuttakin, joka olisi saattanut olla vältettävissä toimituksellisin ratkaisuin. Samalla kuitenkin olisi häivytetty koko tutkimus- ja kirjaprojektin luonne.

Pieni puute löytyy teoksen lähdeluettelosta, johon on koottu ainoastaan kirjallisuuslähteet sekä käytetty verkkoaineisto. Arkistolähteiden lisäksi esimerkiksi projektin ohessa työstyetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toteuttama muistitietokeruu sekä tehdyt laajat haastattelut ovat jääneet luetteloiden ulkopuolelle. Lukijan tehtävänä onkin etsiä tämänkaltaisia tietoja loppuviitteistä.

Suomen romanien historia on nimensä mukaisesti historiateos. Historiallisista prosesseista kertovan yleisesityksen tavoin se jättää tilaa uusille tutkimuksille ja uusille hankkeille, ja varsinkin se jättää tilaa romanien kulttuurin ja perinteen tarkasteluille.

– RIINA HAANPÄÄ